

પ્રકરણ : ૩

શ્વાસનમાર્ગમાં અવરોધ અને શ્વાસ રૂંધાઈ જવો

શ્વાસ રૂંધાઈ જવાના કારણો:

(૧) શ્વાસનળીમાં કોઈ વસ્તુ ઊતરીને ફસાઈ જવી. દા.ત.,અનાજનો દાણો, ફળ-ફૂલનું બી, લખોટી, પથરો, ડૂબતી વ્યક્તિમાં કાદવ-કીચડ, સીંગ-ચણાનો દાણો, વગેરે.

(૨) ગળામાં શ્વાસનળી પર ફટકો અથવા માર લાગવાથી, ફાંસો વળવાથી ઈજા થાય.

(૩) શ્વાસનળી સૂજીને અંદરથી ફુલી જાય જેમકે કોઈ એલર્જી, ઝેરી ગેસ, કે ગળામાં ચેપ વગેરેથી.

(૪) ગાઠ ધૂમાડામાં શ્વાસ લેવાથી ચોખ્ખી હવા ના મળે ત્યારે પણ શ્વાસ રૂંધાઈ જાય.

શ્વાસ રૂંધાવાથી જ્યારે શ્વાસની પ્રક્રિયા બંધ પડી જાય ત્યારે અથવા તો જરૂર કરતાં ઘણી ઓછી માત્રામાં ચોખ્ખી હવા ફેફસા સુધી પહોંચે ત્યારે શરીરને મળતો પ્રાણવાયુનો પુરવઠો બંધ થઈ જાય. આવી હાલત અત્યંત ગંભીર હોય છે અને મિનિટોની ગણતરીમાં જ દર્દી મૃત્યુ પામે છે. એટલે રૂંધાયેલ અને બંધ શ્વાસની સારવાર જરા પણ સમય વેડફ્યા વગર ચાલુ કરી દેવી જાઈએ. કૃત્રિમ શ્વાસોચ્છવાસ આપવાની રીતો આપણે કૃત્રિમ શ્વાસોચ્છવાસના પ્રકરણમાં જોઈ ગયા. પણ તે આપતા પહેલાં શ્વાસને ફેફસાં સુધી જવાનો રસ્તો, જે રૂંધાયેલ શ્વાસમાં અવરોધાઈ ગયો હોય છે, તેને ખોલવો પડે.

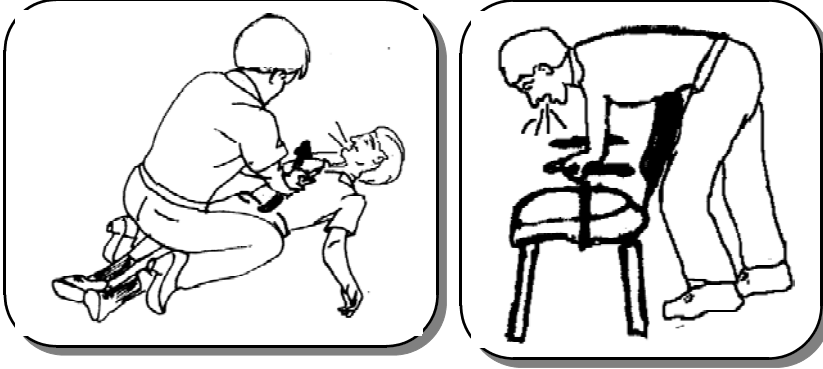
શ્વાસનળીમાં ફસાયેલી વસ્તુ કાઢવાની રીત

મોટા ભાગે શ્વાસનળીમાં જેવી કોઈ વસ્તુ દાખલ થાય કે તરત જ જોરદાર ખાંસી દ્વારા તે બહાર ફેંકાય જાય અથવા મોંમા આવી જાય. મોંમાં આવેલી વસ્તુ દર્દી થૂંકી નાખે અથવા સારવાર આપનાર તેને આંગળી વડે કાઢી શકે. જો આમ તે વસ્તુ ના નીકળે તો આકૃતિમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે દર્દી પાછળ ઉભા રહી સારવાર આપનારે પોતાના બન્ને હાથ દર્દીના પેટ પર નાભિથી ઉપરના ભાગે વીંટીને પકડવા પછી ત્રણ ચાર વખત ઝાટકા સાથે સારવાર આપનારે પોતાના હાથ

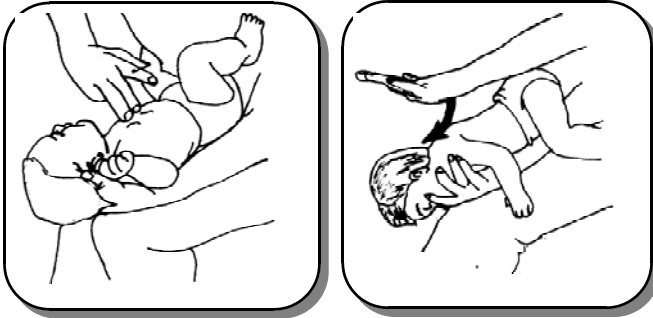
દર્દી તરફ ખેંચવા. આમ કરવાથી પેટ દબાશે અને ફેફસામાંથી જોરપૂર્વક હવા નીકળશે.

જો દર્દી બેભાન હોય અથવા તેનું શરીર ભારે હોય તો તેને ચત્તો સુવડાવીને પેટ પર નાભિની ઉપરના ભાગે હથેળીઓ મૂકીને ઝાટકાભરે દબાણો આપી શકાય.

આ સિવાયના રસ્તા તરીકે દર્દીને ખુરસી પર કમરથી વાળીને ઉભો રાખવો અને પછી બરડા પર વચ્ચે જોશભરે ચાર પાંચ થપાટો આપવી.

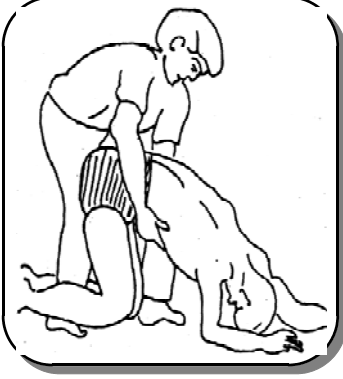
નાનું બાળક હોય તો તેને ઉંધે માથે લટકાવીને પીઠ પર થપાટો મારી શકાય. આમ ચાર પાંચ ઝાટકા અથવા થપાટો પછી દર્દીના મોંમા આંગળી વડે વસ્તુની તપાસ કરવી. તેમ કરતા ધ્યાન રાખવું કે તે ઉડી ઉતરે નહીં. જાતે ના નીકળી હોય તો પાછી ઝાટકા-થપાટની કોશિશ બે વાર કરવી. પછી પણ શ્વાસ ચાલુ ના થાય તો કૃત્રિમ શ્વાસોચ્છવાસ ચાલુ કરવો. આ આખી પ્રક્રિયામાં દોઢ થી બે મિનિટથી વધુ સમય શ્વાસ સદંતર બંધ ના રહે તે ખાસ જોવું.

પાણીમાં ડૂબેલી વ્યક્તિનો શ્વાસઅવરોધ

પાણીમાં ડૂબેલી વ્યક્તિ દેખાય ત્યારે તેને બચાવવા આવા કામના અનુભવી કુશળ તરવૈયા માણસે જ ઝંપલાવવુ. તરતા આવડતુ હોય પણ ડૂબેલી વ્યક્તિને બચાવવાની ટ્રેનિંગ-પ્રશિક્ષણ લીધું ના હાય અથવા પૂરતો વિશ્વાસ ના હોય તો પાણીમાં પડવાની ભૂલ ક્યારેય ના કરવી કારણ કે ડૂબેલી વ્યક્તિ બચાવનારને એકદમ વળગી પડશે અને તેથી બચાવનાર પોતે હાથ-પગ હલાવી નહીં શકે, અને તેનું તરવાનું અશક્ય બની જાય. આમ એક ને બદલે બે જાન જાય. બિન-અનુભવી બચાવનારાએ લાકડું, બોયું, દોરડું કે તરી શકે તેવી કોઈ વસ્તુ ડૂબેલી વ્યક્તિ પાસે નાખવી જેને પકડી ડૂબનાર બચી શકે અને દૂર રહ્યે તેને હિંમત આપવી.

ડૂબી રહેલ માણસને પાણીમાંથી બહાર કાઢ્યા પછી સૌથી પહેલું કામ તેનો શ્વાસ ચાલે છે કે નહીં તે જોવું. આ માટે છેક કિનારાની રેતી પર લાવવા જેટલી ઢીલ ના કરતા છીંછરા પાણીમાં કમ્મર ભેર ઉભી શકાય ત્યારેજ શ્વાસ ચાલે છે કે નહીં તે તપાસી લેવું અને જો શ્વાસ બંધ હો તો જરા પણ વિલંબ કર્યા વગર મોં વાટે કૃત્રિમ શ્વાસોચ્છવાસ છીંછરા પાણીમાં જ ચાલુ કરી દેવો.

જો શ્વાસ ચાલુ હોય તો દર્દીને કિનારે પાણીની બહાર લાવીને આકૃતિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે કમ્મરેથી ઉધો કરી ઉચકવો અને પીઠ પર થપાટો મારવી. આમ કરવાથી ફેફસાં અને પેટમાંથી પાણી બહાર નીકળી જશે. આ ક્રિયામાં વધુ સમય પાણી કાઢવામાં વેડફવો નહીં. મોટાભાગના બનાવો તળાવ કે કૂવાના જેવા ચોખ્ખા (એટલે કે દરીયા જેવું ખારું ના હોય તેવાં) પાણીમાં બનતા હોય છે જેમાં ફેફસામાં ઉતરેલું મોટા ભાગનું પાણી લોહીમાં ભળી જાય

અને ઊપર મુજબની ક્રિયાથી થોડુંક જ પાણી નીકળે.

પાણીમાંથી કાઢ્યા બાદ દર્દીને ધાબળો કે ચાદર ઓઢાડીને દવાખાને ખસેડવો. આ દરમ્યાન શ્વાસોચ્છવાસ પર નજર રાખ્યા કરવી. જો તે નબળો પડી જાય અને ચહેરો, હોઠ, નખમાં ભૂરા રંગની ઝાંચ આવવા માંડે તો કૃત્રિમ શ્વાસ ચાલુ કરી દેવો.

ધૂમાડા કે ગેસથી થયેલી ગુંગળામણની પ્રાથમિક સારવાર

ધૂમાડાથી ગુંગળામણ થવાના પ્રસંગો મોટેભાગે આગ લાગેલ મકાનમાં અથવા કોલસાની ખાણોમાં ફસાયેલ વ્યક્તિઓ સાથે બને છે. મોટેભાગે આ ધૂમાડો કાર્બનમોનોક્સાઇડ ગેસનો હોય છે. આ સિવાય ક્યારેક કોઈ કારખાના કે લેબોરેટરીમાં અન્ય કોઈ ગેસ આકસ્મિક રીતે લીક થાય ત્યારે ગુંગળામણ થઈ શકે છે.

આવા પ્રસંગે નીચે મુજબની કાળજી લેવી :

★ ફસાયેલી વ્યક્તિને બચાવવા જતાં પહેલાં તેના રૂમની બારીઓ, બારણા, વેન્ટિલેટરો વગેરે ખોલી નાખવા અને ના ખૂલે તો તોડી નાખવાં જેથી બહારની યોખ્ખી હવા અંદર જાય અને ગેસ-ધૂમાડો બહાર જાય. આમ થોડો વખત રાહ જોઈને પછી અંદર જવાની પેરવી કરવી, નહીં તો બચાવનાર વ્યક્તિ પોતે જ ગુંગળાઈ જઈ શકે છે.

★ રૂમમાં અંદર જતી વખતે જો અંદર અંધારુ હોય અને ઝાંખુ દેખાતું હાય તો ક્યારેય દિવાસળી કે દિવો કે અન્ય વસ્તુ સળગાવવી નહીં. કારણ કે આવી જગ્યાઓએ આગ લાગવાની અને ધડાકા થવાની ઘણી શક્યતાઓ હોય છે.

★ મોટે ભાગે કાર્બન-મોનોક્સાઇડ ગેસનો ધૂમાડો હવા કરતા વજનમાં હલકો હોવાથી રૂમમાં ઉચે રહે છે. તેથી રૂમમાં પ્રવેશતી વખતે ઘૂંટણીયભેર ચાલવું. પણ જો બીજો કોઈ ગેસ હોય અને તે હવા કરતા વધુ વજનવાળો હોય તેવી જાણકારી હોય (જેમ કે કાર્બન ડાયોક્સાઇડ) તો રૂમમાં ઉભા ઉભા જ ચાલવું.

★ નાની રૂમમાં તો બચાવનાર પોતાનો શ્વાસ રોકીને રૂમમાં પ્રવેશી ગુંગળાયેલી વ્યક્તિને તરત જ બહાર કાઢી શકે.

★ ગુંગળાયેલી વ્યક્તિ બહાર આવે કે તરત જ તેનો શ્વાસ જોવો. જો તે નબળો ચાલતો હોય કે બંધ પડી ગયો હોય તો તરત જ કૃત્રિમ શ્વાસોચ્છવાસ ચાલુ કરવો.